

دیگری را نیز می‌توان برشمرد. اما آنچه مسلم است توسعه فرهنگی بدون در نظر گرفتن این مقدمات — که شرط لازم توسعه است — هرگز تحقق نخواهد یافت.

محمود حقیقی

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

— به نظر شما کتابخانه عمومی چه رسالتی بر عهده دارد؟

— شاید هیچ یک از نهادهای اجتماعی به اندازه یک کتابخانه عمومی پویا و کارآمد و غنی نتواند برای جامعه با صرف هزینه‌ای اندک منشأ خیریه عظیم باشد. از طریق دسترسی آزاد عموم مردم به منابع و امکانات این کتابخانه، افکار و رفتار و دستاوردهای انسان به صورتی مدون در میان توده‌های وسیعتری منتشر می‌شود، و بدین ترتیب مبانی فرهنگ و معرفت و شرافت و تقوا رواج گسترده‌تری می‌یابد. در کتابخانه عمومی فرصت خودآموزی در اختیار اقشار مختلف و علاقه‌مندان به یادگیری و فرصت تحقیق در اختیار پژوهشگران قرار می‌گیرد. هم خواننده عادی و هم پژوهشگر اندیشمند هر دو با بهره‌گیری از آخرین اطلاعات علمی و فنی و ادبی موجود در کتابخانه می‌توانند نیازهای حرفه‌ای، علمی، فنی و تفریحی خود را برآورده سازند. اقشار مختلف علاوه بر مطالعه منابع دلخواه با وظایف اجتماعی خود و با وقایعی که در جهان پیرامون آنها در جریان است آشنا می‌شوند. در جامعه برخوردار از خدمات کتابخانه عمومی تربیت و آگاهی و آموزش دایمی توده مردم که مهمترین وسیله تضمین بقای آزادی و دموکراسی به شمار می‌روند به آسانی تحقق می‌یابد. گذران اوقات فراغت در کتابخانه عمومی نتایج اخلاقی و تربیتی فراوان به دنبال دارد و مانع از آن می‌شود که افراد جامعه به سرگرمیهای پerverزانه که برای پرورش روان آنها زیان‌آور باشد، و این امر خود در کاهش تبهکاریها و جلوگیری از بروز پلیدیها و خشونتها بسیار مؤثر خواهد بود. به عبارت دیگر ایجاد و توسعه کتابخانه‌های عمومی عاملی مؤثر برای تقابل با مفاسد اجتماعی محسوب می‌شود.

— توسعه فرهنگی را چه تعریف می‌کنید؟

— توسعه فرهنگی عبارت است از تلاش در جهت کسب عناصر مترقی فرهنگ بشری، اعتلای فضایل اخلاقی، فکری، دینی، عاطفی، شکوفایی هنرها، علوم و فنون، و به طور کلی غنی‌تر کردن ارزشهای انسانی و میراث فرهنگی، به منظور بارور کردن حیات مادی و معنوی جامعه و دستیابی به طرحی نو برای زندگی متناسب با منزلت انسانی.

— آیا کتابخانه عمومی نقشی در توسعه فرهنگی دارد؟

نمی‌شود، این تصور پیش می‌آید که کتابخانه عمومی تأثیری نهادین بر جامعه ندارد. خصوصاً اگر جامعه مصرف‌کننده سر به راه یافته‌های آموزشی و فرهنگی بیگانه باشد. این چنین مصرف‌زدگی جای دلواپسی برای نداشتن یا ضعف کتابخانه عمومی باقی نمی‌گذارد. گرچه بین آن ضعف و این مصرف‌زدگی نوعی رابطه علت و معلولی نیز وجود دارد.

— چه پیشنهادی برای ایجاد پیوندی مؤثر میان کتابخانه عمومی و توسعه فرهنگی دارید؟

— با توجه به آنچه گذشت، در واقع چه بخواهیم و چه نخواهیم میان کتابخانه عمومی و توسعه فرهنگی پیوند وجود دارد، اما برای آنکه این پیوند در جهت مثبت باشد، می‌توان چند مورد را پیشنهاد کرد:

الف. نخست باید سیاست فرهنگی جامعه به صورتی جدی و واقع‌بینانه تبیین و مسیر توسعه فرهنگی ترسیم شود. چنین حرکتی — یعنی سیاستگذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی — چیزی نیست که تابع سلاقی فردی باشد. باید با توجه به جمیع جهات اجتماعی، علمی، آموزشی، و اقتصادی مطالعه، طراحی، و عرضه گردد.

ب. سرمایه‌گذاری برای ایجاد و توسعه کتابخانه‌های عمومی به عنوان نهادهایی که حضور واقعی‌شان در عرصه اجتماعی و فرهنگی می‌تواند سرنوشت‌ساز باشد صورت گیرد. کتابخانه عمومی کودک سراسری نیست که وازده‌ترین اماکن و فضاها را — آن گونه که در برخی شهرهای ما مشاهده می‌شود — به آن صدقه بدهند و تنها به عنوان یک «عنصر آماری» از آن استفاده کنند. طلب جدی مسئولیت از کتابخانه عمومی ملازم با جدی گرفتن کتابخانه عمومی است.

ج. برخلاف تصور مرسوم، کتابخانه عمومی باید دارای نیروی انسانی مجرب و آموزش‌دیده، و قادر به ایجاد رابطه انسانی با

● کتابخانه عمومی مرکزی «فرهنگی» است، و طبعاً کتابداران آن نیز می‌بایست «فرهنگیان» باشند.

آحاد جامعه، و صاحب اطلاع از برخی دانشهای اجتماعی باشد. کتابداری کتابخانه عمومی پایین‌ترین «اشل» کتابداری نیست. کتابخانه عمومی مرکزی «فرهنگی» است، و طبعاً کتابداران آن نیز می‌بایست «فرهنگیان» باشند. بنابراین، تجدیدنظر در انتخاب و ارتقاء نیروی انسانی برای این گونه کتابخانه‌ها امری ضروری است.

د. مطالعه فرهنگ بومی هر منطقه و محلّ برای ایجاد یا گسترش کتابخانه عمومی آن محلّ، شرط مقدماتی است. باید کتابخانه هر محلّ تجلّی عینی فرهنگ آن محلّ باشد. موارد متعدّد

اگر دارد آن نقش چیست و چگونه متجلی می‌شود؟

— کتاب به عنوان مهمترین وسیله پرورش ذهن و فکر و گسترش علم و دانش و در واقع منبع تربیت و فرهنگ محسوب می‌شود. فرهنگ نوین بشری حاصل میراث گذشتگان است که به صورت مکتوب در لابه‌لای صفحات کتابها ضبط شده و در کتابخانه‌ها نگهداری می‌شود. امروزه نقش کتابخانه عمومی به عنوان بخشی از نظام آموزشی و مرکز گردآوری و نشر دانش، مطالعات تفتنی و حرفه‌ای و به عنوان کانونی به منظور توسعه

• گذران اوقات فراغت در کتابخانه عمومی نتایج اخلاقی و تربیتی فراوان به دنبال دارد.

• ایجاد و توسعه کتابخانه‌های عمومی عاملی مؤثر برای تقابل با مفاسد اجتماعی محسوب می‌شود.

دانش و فرهنگ محرز شده است. واقعیت این است که کتابخانه عمومی در دگرگونی‌ها و تحولات و توسعه فرهنگی جوامع متمدنی نقشی بارز داشته است. این کتابخانه با تأمین فرصتها و امکانات برابر برای آحاد جامعه، آموختن مداوم را برای آنان میسر ساخته و بر غنای زندگی اجتماعی آنها می‌افزاید. امکان دسترسی آزاد همگان به مجموعه کتابخانه عمومی این فرصت را فراهم می‌آورد که فرهنگ جامعه به مدد ثمره استعدادها و تلاشهای افرادی که امکان بهره‌گیری از مجموعه آن را می‌یابند و بدینوسیله مطالعات خود را تکمیل کرده و استعدادهای خلاقه خود را بالا برده و به دانشی وسیع نایل می‌گردند، غنی‌تر شده و توسعه یابد. مشخصه عمده چنین جامعه‌ای سرزندگی، پویایی، خلاقیت، تقوا، و شکوفایی علمی و هنری آن خواهد بود، و در آن شرایطی فراهم خواهد آمد که آحاد جامعه از فرهنگ غنی آن الهام بگیرند و برآن اساس عمل کنند. تأثیر این غنا و توسعه فرهنگی در همه زمینه‌های مختلف زندگی از قبیل موازین اخلاقی، معتقدات مذهبی، هنر، علوم و فنون، آموزش و پرورش، اقتصاد و سیاست، عشق به طبیعت، حفظ محیط زیست، رعایت حقوق انسانی، مبارزه با زور و ستم و غیره تجلی خواهد داشت.

— برای ایجاد پیوند مؤثر میان کتابخانه عمومی و توسعه فرهنگی چه پیشنهادی دارید؟

— رشد و بالندگی کتابخانه‌های عمومی تا حد زیادی بستگی به سطح فرهنگ جامعه دارد. هر اندازه سطح علمی، آموزشی، هنری و اقتصادی جامعه بالا باشد، به همان نسبت کتابخانه‌ها در ترقی فرهنگی و اجتماعی جامعه عاملی مؤثر خواهند بود، و پیوندی مؤثر بین کتابخانه و توسعه فرهنگی به وجود خواهد آمد. از سوی

دیگر کتابخانه عمومی در صورتی می‌تواند به هدفهای خود جامعه عمل پوشاند که خدماتش با اوضاع اجتماعی و فرهنگی جامعه مطابقت داشته باشد. در واقع برای شکوفایی این کتابخانه‌ها ابتدا باید زمینه‌هایی مساعد وجود داشته باشد. قبل از هر چیز این حقیقت را باید در نظر داشت که لازمه تغذیه فکری افراد توسط کتابخانه عمومی، گسترش تعلیم و تربیت در سطح جامعه است. دیگر اینکه کتابخانه عمومی باید به جامعه خود شناسانده شود و افراد جامعه از خدمات آن آگاهی کافی داشته باشند. به عبارت دیگر کتابخانه باید به درون جامعه برود و با جامعه تماس نزدیک داشته باشد.

این واقعیت باید برای همگان روشن شود که با پیشرفت روزافزون علم و دانش، بخش عمده‌ای از آموخته‌های انسان در ظرف مدتی کوتاه منسوخ می‌شود. در چنین شرایطی تنها با برخورداری از اطلاعات جدیدی که توسط کتابخانه عمومی ارائه می‌شود می‌توان از این ضایعه جلوگیری کرد و این مهم تنها در صورتی جامعه عمل می‌پوشد که منابع کتابخانه عمومی مطابق با نیازهای آموزشی و فرهنگی مراجعان خاص آن گردآوری شود، سازمان یابد و در اختیار مراجعان قرار گیرد. نکته مهم دیگر اینکه از نظر کمیت نیز باید تعداد کتابخانه‌های عمومی کشور متناسب با جمعیت هر ناحیه افزایش یابد و ضعف کیفی و کمی نیروی انسانی آنها نیز با برنامه‌ریزی صحیح برطرف گردد. به عبارت دیگر به منظور برقراری پیوندی مؤثر بین کتابخانه عمومی و توسعه فرهنگی، گسترش کمی و کیفی کتابخانه‌های عمومی اجتناب‌ناپذیر می‌نماید.

دکتر سید محمد خاتمی

رئیس کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

— به نظر شما کتابخانه عمومی چه رسالتی برعهده دارد؟

— هر کتابخانه‌ای در درجه اول دسترسی به منابع مطالعه و تحقیق را آسان و کار مطالعه و تحقیق را شتابان می‌کند. بخصوص در جوامعی نظیر جامعه ما که فراهم آوردن همه آثار و کتب و منابع تحقیق به حد کافی برای اهل نظر و تحصیل دشوارتر است نقش کتابخانه‌های عمومی، نقش اساسی و کارساز است. گرچه حتی در جوامع مرفه نیز هیچ چیز و هیچ‌جا نمی‌تواند جای کتابخانه عمومی را پر کند.

فراتر از آنچه گفته شد، کتابخانه در جای اصلی خود باید راهنمایی مطمئن برای نحوه مطالعه نیز باشد. کتابداری در روزگار ما اگر نگوئیم یک علم، دست کم فن بسیار بااهمیتی است که روزه روز نیز توسعه و تکامل پیدا می‌کند، تا بهترین شیوه دسترسی به